

**ВИКОРИСТАННЯ ЗОВНІШНЬОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ
УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ
У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

Розглянуто організаційно-методичні рекомендації щодо проведення зовнішнього контролю рівня відповідності підготовки випускників вищого військового навчального закладу вимогам до посади їх призначення за місцем служби і використання його результатів в управлінні навчальним процесом.

Постановка проблеми. Існуючі нормативні документи, що регламентують організацію навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах, зокрема й військових, передбачають, передусім, урахування вимог до практичної діяльності випускників за первинною посадою призначення. Саме якість виконання завдань за цією посадою гарантує ВНЗ [1]. Тому актуальним слід вважати завдання постійного порівнювання рівня здатності випускників виконувати обов'язки за посадою призначення, які сформовані у ході навчально-виховного процесу (далі – прогнознний рівень підготовки випускників), з рівнем фактичного їх виконання за певний період часу після закінчення закладу (далі – фактичний рівень підготовки випускників) з метою удосконалення цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Керівними методичними документами у складі системи контролю результатів навчання передбачено зовнішній підсумковий контроль вищого військового навчального закладу (ВВНЗ). Його мета полягає в оцінюванні відповідності рівня підготовки фахівців у цілому вимогам, які ставлять до них під час виконання обов'язків за призначенням у військах [2]. Для практичного проведення контролю необхідне відповідне методичне забезпечення. У стандартах вищої освіти стосовно засобів діагностики її якості [3] необхідність або можливість застосування зовнішнього контролю взагалі не позначено.

Мета статті полягає у розробленні загальних методичних положень для проведення зовнішнього контролю рівня підготовки випускників ВВНЗ як елементу системи управління його навчально-виховним процесом.

Виклад основного матеріалу. У змістовному розгорнутому вигляді завдання зовнішнього контролю можна сформулювати так: на підставі результатів підсумкового контролю рівня засвоєння навчальних дисциплін випускниками ВВНЗ визначається прогнознний рівень їх здатності виконувати обов'язки за первинними посадами призначення, проводиться вимір фактичного рівня їх виконання за певний період часу, порівнюється його величина з прогнозним рівнем, аналізуються причини можливих відхилень і

розробляються заходи щодо вдосконалювання навчально-виховного процесу.

Сформульоване завдання доцільно вирішувати в рамках існуючих стандартів вищої освіти як у деякому сенсі їх доповнення стосовно засобів діагностики рівня якості вищої освіти.

Основні етапи вирішення завдання

На *першому етапі* формуються показники прогнозного рівня здатності виконувати обов'язки за посадою призначення. Прогнознний рівень розраховується для типових завдань діяльності (P_m), виробничих функцій (видів) діяльності (P_o), а також загального прогнозного рівня підготовки (P_z) за формулами:

$$P_{mij} = \sum_l B_{ijl} \cdot K_{ol}; \quad (1)$$

$$P_{di} = \sum_j P_{mij} \cdot K_{mj}; \quad (2)$$

$$P_z = \sum_i P_{di} \cdot K_{di}, \quad (3)$$

де B_{ijl} – балова оцінка ступеня засвоєння l -ї дисципліни навчального плану, яка бере участь у формуванні здатності виконувати j -те типове завдання i -го типу діяльності за посадою призначення, $l = \overline{1, L}$, $j = \overline{1, J}$, $i = \overline{1, I}$; K_{ol} , K_{mj} , K_{di} – коефіцієнти вагомості відповідно l -ї дисципліни у формуванні здатності виконувати типові завдання – P_{mij} , здатності P_{mij} у формуванні здатності виконувати види діяльності – P_{di} , здатності P_{di} у формуванні загальної здатності P_z виконувати обов'язки за посадою призначення. Звичайно виконуються умови нормування: $\sum_l K_{ol} = \sum_j K_{mj} = \sum_i K_{di} = 1$.

Із формул (1) – (3) видно, що прогнознний рівень підготовки випускників визначається у балах, як і ступінь засвоєння навчальних дисциплін.

Перелік типових завдань та функцій (типів) діяльності міститься в освітньо-кваліфікаційній характеристиці спеціальності (спеціалізації) підготовки [3]. Вагомі коефіцієнти для визначення показників

прогнозного рівня підготовки випускників пропонується розраховувати як питому вагу обсягу навчальних годин дисциплін або їх окремих частин (модулів), які забезпечують формування здатностей за виконання відповідних завдань і видів діяльності, у загальному для них обсягу навчальних годин. Це означає, що по кожному завданню (виду) діяльності формується свій обсяг годин, сума яких складатиме загальний обсяг годин навчального плану спеціальності. Необхідні дані для розрахунків визначаються за результатами аналізу змісту освітньо-професійної програми [3], навчального плану та навчальних дисциплін.

Розрахунок показників прогнозного рівня здатності проводиться для кожного випускника спеціальності (спеціалізації). Доцільно також визначати за формулою простої середньої [3] прогнозний рівень підготовки за кожним типовим завданням та кожним видом діяльності в рамках спеціальності, за спеціальністю у цілому, за всіма спеціальностями як підсумковий показник рівня підготовки випускників ВВНЗ у конкретному році. Для підвищення аналітичності результати розрахунків слід подавати у балах з одним десятковим знаком.

На *другому етапі* вирішення сформульованого завдання проводиться вимір фактичного рівня підготовки випускників. У ньому беруть участь випускники, посада яких у військах відповідає посаді призначення згідно із стандартами освіти ВВНЗ. Вимір здійснюється шляхом оцінювання якості виконання обов'язків за займаною посадою за певний період згідно з методичними рекомендаціями, що розробляються ВВНЗ і затверджуються замовником фахівців. Результати оцінювання відображаються в оціночній відомості як складнику методичних рекомендацій за типовими завданнями, перелік яких цілком збігається з переліком завдань, за яким проводилося оцінювання прогнозного рівня підготовки випускників. Це забезпечує його зіставлення з прогнозним рівнем. До відомості може додаватися текстова частина з поясненням рівня окремих оцінок, а також побажання щодо вдосконалення навчального процесу.

На основі оцінок фактичного рівня виконання типових завдань посади розраховується рівень виконання видів діяльності та загальний рівень підготовки кожного випускника за аналогією до формул (2) і (3), відповідно. Слід зазначити, що коефіцієнти вагомості K_{mj} і K_{di} доцільно визначати у процесі складання оціночної відомості за місцем служби випускника, що буде додатковою інформацією для подальшого аналізу. Далі, для порівнювання, визначаються показники фактичного рівня підготовки за кожним типовим завданням, кожним видом діяльності за всіма випускниками в

рамках кожної спеціальності (спеціалізації), за кожною спеціальністю (спеціалізацією) у цілому, а також за всіма спеціальностями (спеціалізаціями) за ВВНЗ.

На *третьому етапі* вирішення завдання проводиться аналіз отриманих на першому і другому етапах оцінок прогнозного та фактичного рівня підготовки випускників. Передусім, у разі, коли не всі випускники за спеціальністю призначені на посади, які передбачені відповідними стандартами освіти ВВНЗ, показники прогнозного рівня підготовки слід перерахувати на кількість фактично виконуючих обов'язки посад за призначенням випускників, за якими отримані й розраховані фактичні показники рівня підготовки.

Аналіз проводиться у такій послідовності.

Спочатку визначається загальна якісна оцінка рівня підготовки випускників за всіма показниками, що були розраховані. Оцінювання проводиться як за величиною фактичного рівня підготовки, так і за її відхиленням від прогнозованої величини. Рівень підготовки за його фактичними величинами можна оцінити як "високий", "добрий", "задовільний" та "незадовільний" у межах певних значень розрахованого середнього бала відповідного показника.

Відхилення величини показника фактичного рівня підготовки від прогнозного свідчить про міру його відповідності вимогам посади призначення, тобто потребам практики. Оцінка відповідності визначатиметься тільки знаком та величиною відхилення. Можна пропонувати такі критерії оцінювання відповідності:

"повна відповідність" – коли показник фактичного рівня підготовки перевищує прогнозний більш ніж на 0,1 бала, тобто відхилення більш +0,1 бала;

"відповідність у цілому" – межі відхилення становлять (+0,1...– 0,1) бала;

"неповна відповідність" – межі відхилення (– 0,2 ... – 0,4) бала;

"невідповідність" – відхилення нижче з урахуванням знаку величини –0,4 бала.

Далі аналіз полягає у визначенні факторів, що вплинули на відхилення фактичного рівня підготовки від прогнозного. Спочатку розраховується вплив факторів так званого першого рівня узагальнення [4], які безпосередньо визначають рівень підготовки. Це відхилення фактичного рівня від прогнозного за кожним випускником, а також за кожним типовим завданням та видом діяльності за всіма випускниками, склад яких розглядається.

Закінчується другий етап аналізу оцінювання впливу факторів другого рівня узагальнення, які визначають фактори першого рівня. Такими факторами звичайно будуть відхилення оцінок фактичного рівня підготовки від прогнозного за

кожним типовим завданням кожного випускника, а також можливі відмінності у значеннях коефіцієнтів вагомості, що застосовувалися під час розрахунків прогнозного та фактичного рівня підготовки. Розрахунок впливу проводиться відомими методами аналізу [4].

Наступний, *третій, етап* аналізу пов'язаний з виявленням конкретних причин відхилень усередині кожного з факторів другого рівня узагальнення. Цей етап передбачає ретельне вивчення всіх складників навчально-виховного процесу ВВНЗ під кутом зору його відповідності вимогам типових завдань первинної посади призначення випускників, включаючи формування стандартів освіти (освітньо-кваліфікаційної характеристики, освітньо-професійної програми, засобів діагностики) та їх практичного виконання. Звичайно, основна увага приділяється з'ясуванню причин відхилень фактичних оцінок від прогнозних, що мають найбільшу величину і негативний знак. Безумовно, цей етап аналізу є найбільш складним як за організацією проведення, так і за методичним забезпеченням, основою якого повинні бути традиційні логічні методи [4]. Обов'язковим тут є аналіз пояснень та рекомендацій, що містяться у текстовій частині оціночної відомості випускників.

Виявлені причини поділяють на об'єктивні та суб'єктивні, зовнішні та внутрішні, основні та другорядні й ін. Визначаються підрозділи ВВНЗ, які відповідають за вплив кожної причини, виявляється передовий досвід в їх роботі та можливі недоліки.

Таким чином, у результаті третього етапу виконання сформульованого завдання має бути отримана загальна оцінка рівня підготовки випускників на його відповідність вимогам до посади призначення, сформований перелік факторів та конкретних причин, що визначають відхилення фактичного рівня підготовки від прогнозного.

На останньому, *четвертому, етапі* розробляються заходи щодо вдосконалювання навчально-виховного процесу у ВВНЗ, які спрямовані на підвищення загального рівня підготовки випускників. Слід розрізняти перелік можливих заходів та перелік заходів, що можуть бути реалізовані у певний період часу.

Можливий перелік формують підрозділи закладу, які відповідають за вплив конкретних причин на рівень підготовки випускників. Заходи передбачають як усунення негативного впливу причин, так і запровадження передового досвіду. Кожний захід повинен мати параметри корисного ефекту, тобто внеску у загальний рівень підготовки, потрібних ресурсів у грошовому вимірі та часу на реалізацію кожного заходу. За всіма можливими заходами розраховуються загальний резерв підвищення рівня підготовки випускників, необхідні ресурси та час.

Заходи, що підлягають реалізації, формують виходячи із заздалегідь визначених потрібного рівня підготовки, наявності ресурсів та часу. З використанням цих даних, а також параметрів можливих заходів формулюється задача оптимізації, розв'язання якої дозволяє сформувати перелік заходів, що забезпечать потрібний рівень підготовки випускників за мінімальні кошти або максимальну їх величину в межах виділених коштів та часу.

Звичайно, до цього переліку передусім будуть вноситися заходи організаційного характеру, які не потребують коштів на реалізацію (уточнення змісту ОКХ, ОПП, засобів діагностики, перерозподіл навчального часу між дисциплінами, їх модулями, темами та видами занять, удосконалення методик навчання тощо). Далі включаються заходи за максимальною ефективністю з контролем виконання заданих обмежень.

Сформований перелік заходів узгоджується та затверджується встановленим порядком і доводиться до конкретних виконавців для реалізації.

Висновки

Отже, викладений матеріал містить загальні методичні положення щодо включення в систему управління навчально-виховним процесом інформації про результати зовнішнього контролю рівня підготовки випускників, яка формується у період виконання ними службових обов'язків за первинною посадою призначення. Використання такого зворотного зв'язку дозволяє підвищити об'єктивність оцінки рівня підготовки випускників як у закладі в цілому, так і у його окремих підрозділах, виявити резерви зростання цього рівня та розробити заходи для прийняття відповідних управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту : закон України зі змінами згідно з № 2984-3 від 17.01.2002 р. // Відомості Верхов. Ради України, 2002. – № 20. – Ст. 134.
2. Методичний посібник для керівного професорсько-викладацького складу з організації контролю навчально-виховного процесу у вищих військових навчальних закладах МО України. – К., 1997. – 41 с.
3. Про розроблення державних стандартів вищої освіти : постанова КМУ № 1247 від 07.08.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/visha_osvita/3114.
4. Теорія економічного аналізу : навч. посіб. / Т. М. Чебан, Т. А. Калінська, І. О. Дмитрієнко. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 214 с.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2009 р.